

Ірина Личенко

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
lychenko7@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У НОВИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ

© Личенко І., 2017

Визначено поняття екологічної безпеки, її видів та особливостей адміністративно-правового забезпечення. Особливу увагу надано пошуку напрямів вдосконалення адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки з огляду на нові соціально-економічні виклики в Україні. З'ясовано наукові підходи до проведення реформ та висловлено пропозиції щодо перегляду усталеного порядку публічного управління у сфері екологічної безпеки, способів попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, комплексу державно-правових, організаційних та інших заходів у сфері охорони довкілля, підтримання безпечного режиму використання природних ресурсів.

Ключові слова: екологічна безпека; адміністративно-правове забезпечення; охорона довкілля; небезпека для здоров'я людей; екологічно небезпечна діяльність.

Ірина Лыченко

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ОБЪЕКТ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В НОВЫХ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

Определено понятие экологической безопасности, ее видов и особенностей административно-правового обеспечения. Особое внимание уделено поиску направлений совершенствования административно-правового обеспечения экологической безопасности с учетом новых социально-экономических вызовов в Украине. Определено научные подходы к проведению реформ и высказаны предложения по пересмотру устоявшегося порядка публичного управления в сфере экологической безопасности, способов предупреждения ухудшения экологической обстановки и возникновения опасности для здоровья людей, комплекса государственно-правовых, организационных и других мероприятий в сфере охраны окружающей среды, поддержания безопасного режима использования природных ресурсов.

Ключевые слова: экологическая безопасность; административно-правовое обеспечение; охрана окружающей среды; опасность для здоровья людей; экологически опасная деятельность.

ENVIRONMENTAL SAFETY AS SUBJECT ADMINISTRATIVE FRAMEWORK IN THE NEW SOCIAL AND POLITICAL CONDITIONS

The article is devoted to the definition of the concept of environmental security, its types and characteristics of administrative and legal support. Special attention is devoted to finding areas of improvement of administrative-legal environmental safety due to the new socio-economic challenges in the Ukraine. The article is devoted to the founding out scientific approaches to reforms and suggested proposals to revise the established order of public administration in the area of environmental safety, ways to prevent environmental degradation and risks to human health, complex state-legal, organizational and other activities in the field of environment, maintaining secure usage of natural resources.

Key words: ecological security; administrative-legal environmental; the environment; the risk to human health; environmentally dangerous activities.

Постановка проблеми. З огляду на нові соціально-економічні виклики в Україні, важливим питанням вітчизняної адміністративно-правової науки став пошук напрямів вдосконалення адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки. Особливо актуальним є вироблення на основі наявних наукових підходів власних пропозицій щодо перегляду усталеного порядку публічного управління у сфері екологічної безпеки, способів попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, комплексу державно-правових, організаційних та інших заходів у сфері охорони довкілля, підтримання безпечного режиму використання природних ресурсів. Відсутність ефективної системи адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки негативно позначається на можливості реалізації гарантованого законодавством права громадян на безпечне навколишнє природне середовище. Формування оновленої системи адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки у нових соціально-економічних умовах є необхідною умовою сьогодення.

Аналіз дослідження проблеми. Огляд юридичної літератури дає підстави стверджувати, що проблема пошуку напрямів вдосконалення правового забезпечення екологічної безпеки є особливо актуальною. Вона була предметом досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних учених: А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. А. Махмуд, І. В. Бригадир, А. Б. Качинський, К. А. Рябець, Г. В. Тищенко та ін. Використання цих наукових розробок дає змогу продовжити дослідження цього напрямку та сформулювати системні пропозиції щодо адміністративно-правового забезпечення подолання наявних проблем у сфері екологічної безпеки.

Мета роботи – з'ясувати поняття екологічної безпеки, її види та особливості адміністративно-правового забезпечення, пошук напрямів його вдосконалення з огляду на нові соціально-економічні виклики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Екологічна безпека є важливою юридичною категорією щодо забезпечення практичного втілення норм різних галузей права.

Вперше цей термін був згаданий законодавцем у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року.

Пізніше, визнавши у ст. 16 та 17 Конституції України забезпечення екологічної безпеки обов'язком і функцією держави, законодавець зарахував її до найвищих соціальних цінностей нашої країни.

У науці є різні підходи до формулювання її дефініції. Наприклад, С. О. Боголюбов під категорією “екологічна безпека” розуміє процес забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, природи та держави від реальних і потенційних загроз, що створюються антропогенним природним впливом на навколишнє природне середовище [1, с. 99].

Схоже визначення наводить Г. П. Серов, стверджуючи, що це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави у процесі взаємодії суспільства і природи. У своїй праці він стверджує, що ці загрози виникають з боку природних об'єктів, властивості яких змінені забрудненням, засміченням внаслідок антропогенної діяльності (виникнення аварій, катастроф, здійснення тривалої господарської, військової та інших видів діяльності) чи навмисне з метою екологічних диверсій, агресії або ж природних явищ та стихійного лиха; зумовлених знищенням, пошкодженням або виснаженням природних ресурсів (загроза незабезпечення суспільства і держави природними ресурсами) [2, с. 33].

Інші учені розглядають її як стан, за якого усі складові природного оточення, за рахунок балансування взаємовпливів природних, технічних і соціальних систем, формування природо-культурного середовища, є оптимальними для нормального функціонування і розвитку людської цивілізації [3, с. 7].

Існує пропозиція розглядати цю категорію у двох аспектах. Як суб'єктивна категорія вона проявляється як право громадян, що тісно пов'язане з правом на безпечне навколишнє природне середовище для їхнього життя і здоров'я. Також ці вчені стверджують, що вона має й інше значення, як об'єктивно існуюча система правового забезпечення екологічної безпеки, за допомогою якої регламентується екологічно небезпечна діяльність, режим використання природних ресурсів, охорона довкілля, попередження погіршення екологічного стану та виникнення небезпеки для природних об'єктів і населення [4, с. 77].

Дехто, систематизуючи наявні наукові розробки у цій сфері, пропонує виділяти три підходи до розуміння екологічної безпеки. Перший підхід розглядає екологічну безпеку як певний стан, зокрема, як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, а також навколишнього природного середовища від загроз, що виникають у результаті антропогенних і природних впливів на них; становище за якого відсутня загроза нанесення шкоди природному середовищу і здоров'ю населення. Другий зводиться до її розуміння як системи заходів, норм, що усувають загрозу масової загибелі людей у результаті несприятливої антропогенної зміни стану природного середовища. Третій підхід ґрунтується на розумінні цієї категорії як ступеня захищеності її об'єкта (особистість, держава, природа) [5, с. 10–11].

Законодавець у ст. 50 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” теж приділив увагу визначенню цієї категорії, стверджуючи, що це є стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів [6].

Таке визначення видається занадто спрощеним, та порівнюючи з дефініціями вищенаведених авторів, не відображає усіх аспектах цієї системної еколого-правової категорії.

Зважаючи на обраний напрям дослідження, найоптимальнішою потрібно визнати дефініцію І. В. Бригадира, який визначив екологічну безпеку як правову категорію. Потрібно погодитися, що це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля, за якого гарантується право кожної людини на здорове та безпечне навколишнє середовище, та існують необхідні умови для захисту довкілля, відтворення природних об'єктів і задоволення інших прав громадян та інтересів держави [7].

Акцент у визначенні екологічної безпеки та її зв'язку із захистом прав людини є основоположним, співвідноситься з гуманістичним змістом правової науки, людиноцентристськими ідеалами демократичних перетворень у нашій державі. Такий підхід цілком відповідає змісту

загальної категорії “безпека”, яку прийнято тлумачити як стан, коли комусь-, будь-чому ніщо не загрожує [8, с. 137].

Доцільно згадати про запропоновані дефініції, у яких наголошується про зв'язок екологічної безпеки з категоріями “безпека території”, “національна безпека”.

В. Арнольд визначає екологічну безпеку, яка є складовою комплексної безпеки території, як такий стан навколишнього середовища, який гарантує захищеність життєво важливих інтересів держави (особи, суспільства) від реальних чи потенційних загроз, що створюються антропогенним або природним впливом на довкілля [9, с. 97].

А. Качинський її розглядає як компонент національної безпеки, що гарантує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних або потенційних загроз, створюваних антропогенними чи природними чинниками стосовно навколишнього середовища [10, с. 289].

Ці думки цілком сприйняті законодавцем, який у ст. 6 Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV [11], одним із важливих національних інтересів в Україні визначив забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів.

Екологічна безпека представлена видовим розмаїттям своїх проявів. Деякі учені пропонують її поділяти залежно від територіальних показників, способів забезпечення та об'єктів захисту [12, с. 140].

А. П. Гетьман як основні критерії такого поділу пропонує: територіальний принцип, способи забезпечення, об'єкти охорони, причини порушення екологічної безпеки, екологічно небезпечні види діяльності, об'єкти, масштаби шкідливого впливу і катастрофи [13, с. 297].

Г. В. Тищенко залежно від рівня, на якому виникають проблеми забезпечення здорового навколишнього природного середовища та життєдіяльності людини, розрізняє кілька видів екологічної безпеки: екологічна безпека локального рівня; екологічна безпека регіонального рівня; державна екологічна безпека; глобальна екологічна безпека (міжнародного рівня). Щодо об'єктного спрямування вона виокремлює: а) екологічну безпеку навколишнього природного середовища, природних систем; б) екологічну безпеку суспільства і людини [14, с. 62].

Узагальнивши наявні пропозиції щодо визначення критеріїв поділу екологічної безпеки, видається доцільним запропонувати її диференціацію за такими критеріями: за типом (техногенно-екологічна, радіоекологічна, природна, економіко-екологічна, соціальна); залежно від масштабів (глобальна, державна, регіональна, місцева, об'єктова); за об'єктами охоронно-правового впливу (навколишнього природного середовища, соціальних спільнот, людини); за локалізацією протидії можливому екологічно небезпечному впливу (пов'язана з атмосферою, літосферою (землетруси, виверження вулканів), гідросферою); за джерелом та наслідками небезпечного впливу (антропогенного, військового, техногенного характеру); залежно від екологічно небезпечних видів діяльності (хімічна, технічна, біологічна, радіаційна).

Розмаїття видових проявів екологічної безпеки свідчить про її системний, масштабний характер, взаємозв'язок з різними чинниками природного, антропогенного та іншого характеру, залежність від екологічно небезпечних видів діяльності та вплив на правовідносини на глобальному, державному, регіональному, місцевому, об'єктовому рівні.

Зміни, що пов'язані з процесами глобалізації економіки, науковим прогресом, загостренням військових загроз свідчать про потребу перегляду усталених підходів до проблеми адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в Україні.

З огляду на недостатній інтерес держави до вироблення нових підходів щодо публічного управління у сфері екологічної безпеки, способів попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, комплексу державно-правових, організаційних та інших заходів у сфері охорони довкілля, підтримання безпечного режиму використання природних ресурсів стан екологічної безпеки нашої держави можна визнати незадовільним.

Довкілля вважається безпечним, якщо дотримані законодавчо визначені стандарти, ліміти і нормативи у цій сфері, санітарні вимоги тощо.

Статистика свідчить, що майже 10 % території України перебуває у стані глибокої екологічної кризи, що загрожує здоров'ю і життю людей [15, с. 1]. Вона говорить про розширення переліку загроз антропогенного, військового, техногенного характеру щодо екологічної безпеки нашої держави.

До переліку таких загроз останніми роками додалися відсутність належного державного контролю за техногенно небезпечними об'єктами на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, військовими екологічно небезпечними об'єктами, щодо яких можуть вчинятися диверсійні дії, збільшується кількість зафіксованих випадків потрапляння на цій території до водойм небезпечних отруйних речовин промислового і комунального походження, руйнування промислових та екологічно небезпечних об'єктів, неконтрольованих пожеж у зоні проведення антитерористичної операції, руйнування очисних споруд, хімічного та радіаційного забруднення водних ресурсів, забруднення атмосферного повітря та ґрунтів, розсіювання хімічних речовин унаслідок розривів снарядів, мін, бомб, руйнування місць зберігання небезпечних хімічних речовин, відходів, їхнє згоряння [16].

Екологічна безпека безпосередньо пов'язана з безпекою людини та безпекою антропогенного середовища у процесі його розвитку та функціонування. Міська екосистема Львова потерпає від штучно створених загроз, пов'язаних з утилізацією відходів. Відсутність конструктивного адміністративного вирішення цієї проблеми обов'язково знайде своє відображення у життєздатності цієї урбоєкосистеми.

Не менш важливими є загрози екологічній безпеці Карпатського регіону. Викликає занепокоєння сучасний екологічний стан Прута, Черемоша і Дністра. У процесі порушення стійкості гірських лісових екосистем відбуваються вагомі господарські збитки, порушується ландшафтне та біологічне розмаїття. Основними загрозами для лісових екосистем регіону є: випалювання сухої рослинності у весняний період, порушення технології заготівлі та трелювання деревини, всихання смерекових лісів у гірських районах, самовільні вирубки, непередумане будівництво мініГЕС [17, с. 110].

Крім того, як стверджує М. А. Хвесик, в Україні екологічні проблеми пов'язані зі спрацьованістю основних фондів промислової та транспортної інфраструктур; наявною неефективною системою державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища і регулювання використання природних ресурсів; недостатнім розумінням у суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку; недотриманням чинного природоохоронного законодавства [18, с. 76].

Адміністративно-правове забезпечення передбачає здійснення державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію і розвиток [19].

Норми адміністративного права є визначальними для подолання наявних екологічних загроз, оскільки спроможні створити фундамент для публічного управління та адміністративного контролю у цій сфері, визначення порядку прийняття та реалізації управлінських рішень у сфері забезпечення екологічної безпеки, забезпечення превенції екологічних ризиків та екологічних правопорушень; покарання винних за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки, вільного доступу до екологічної інформації та залучення громадськості до цих процесів.

До відповідних нормативно-правових актів необхідно зарахувати КУпАП, Закони України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 р., "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 р., "Про об'єкти підвищеної небезпеки" від 18 січня 2001 р., "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" від 08 лютого 1995 р., "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" від 24 лютого 1994 р.

До того ж гострою є потреба прийняття Закону України "Про екологічну безпеку України". Адміністративно-правові норми цього закону здатні закласти нові основи публічного управління, контролю у сфері екологічної безпеки, підвищити роль громадськості у цій сфері.

Найважливішим для забезпечення екологічної безпеки в Україні сьогодні є проведення реформ щодо оптимізації наявних управлінських структур у цій сфері та створення органів публічного управління, наділених функціями щодо подолання нових важливих екологічних проблем.

Проблема екологічної безпеки в окремих регіонах Донецької та Луганської областей, у яких проводиться антитерористична операція, повинна вирішуватися комплексно, застосовуючи заходи з нейтралізації джерел техногенної, військової небезпеки.

Важливим, зокрема, є формування окремого суб'єкта публічного управління, наділеного функціями щодо протидії екологічним загрозам на території проведення антитерористичної операції. Основним функціональним призначенням цього суб'єкта повинно стати застосування системи заходів протидії екологічним загрозам, пов'язаним з військовими діями на Донбасі.

Нечіткість формулювання та наявність дублювання повноважень щодо забезпечення екологічної безпеки органів публічного управління, відсутність ефективної системи протидії діяльності, які призводять до виникнення екологічних загроз та масштабних екологічних катастроф, недосконалість системи покарання посадових осіб за дії, які цьому сприяють, негативно відображається на стані забезпечення екологічної безпеки в Україні.

Висновки. Створення оновленого підґрунтя для вироблення ефективної системи адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки повинно стати пріоритетом адміністративно-правової науки. Перед державою постало завдання щодо перегляду сучасної системи адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки, зважаючи на сучасні проблеми та нові екологічні загрози. Розширення переліку екологічних програм і проєктів, поглиблення співпраці з громадськими об'єднаннями у цій сфері, формування стратегії подолання наявних нових екологічних загроз та удосконалення системи публічного управління у цій сфері стали важливим завданням нашої держави.

1. Боголюбов С. А. *Экология : учеб. пособ.* / С.О. Боголюбов. – М.: Знание, 1997. – 187 с.
2. Серов Г. П. *Правовое регулирование экологической безопасности при осуществлении промышленных и иных видов деятельности* / Г. П. Серов. – М. : Осъ-89, 1998. – 222 с.
3. Махмуд А. А. *Екологічна безпека як предмет політики міжнародного співробітництва* : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / А. А. Махмуд. – К., 2000. – 24 с.
4. Гетьман А. П. *Екологічне право України* / А. П. Гетьман, М. В. Шульга. – Харків : Право, 2005 – 328 с.
5. Шеяфетдинова Н. А. *Правосознание в механизме обеспечения экологической безопасности* : автореферат дисс. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теория и история права и государства ; История правовых учений” / Н. А. Шеяфетдинова. – М., 2003. – 24 с.
6. *Про охорону навколишнього природного середовища* : закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 41 – Ст. 546.
7. Бригадир І. В. *Щодо визначення екологічної безпеки як правової категорії* / І. В. Бригадир // *Форум права*. – 2010. – № 4. – С. 109–114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bivjrk.pdf>.
8. *Словник української мови: в 11 т.* / за ред. П. Й. Горещького, А. А. Бурячок та ін. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1. – 1970. – 799 с.
9. Арнольд В. И. *Теория катастроф* / В. И. Арнольд. – М. : Наука, 1990. – 128 с.
10. Качинський А. Б. *Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення* / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2001. – 312 с.
11. *Про основи національної безпеки України* : закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 39 – Ст. 351.
12. Рябець К. А. *Екологічне право України* : [навч. посіб.] / Рябець К. А. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 438 с.
13. *Екологічне право* : [підруч.] / за ред. А. П. Гетьмана. – Х. : Право, 2013. – 432 с.
14. Тищенко Г. В. *Екологічне право* : [навч. посіб.] / Г. В. Тищенко. – К.: ТП Пресс, 2003. – 256 с.
15. Попова І. В. *Освітня парадигма екобезпечного розвитку трансформаційного суспільства* : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 09.00.10 “Філософія освіти” / І. В. Попова – К., 2016. – 38 с.
16. *Донбас стає непридатним для життя* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ekoinform.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=140%3A2015-02-09-10-27-36&catid=7%3A2009-07-06-09-51-16&Itemid=41&lang=ru.
17. Масікевич А. Ю. *Сучасні антропогенні загрози для екологічної безпеки гірських екосистем Покутсько-Буковинських Карпат* / А. Ю. Масікевич // *Екологічний стан і здоров'я жителів міських екосистем. Горбуновські читання : тези доп.* / за ред. Ю. Г. Масікевича. – Чернівці: Місто, 2016. – 208 с.
18. Хвесик М. А. *Екологічна криза в Україні: соціально-економічні наслідки та шляхи їх подолання* [Електронний ресурс] / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко // *Економіка України*. – 2014. – № 1. – С. 74-86. – Режим досту-

ny: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_1_7. 19. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України [Електронний ресурс] / О. М. Дручек // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 123–128. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

REFERENCES

1. Bogolyubov S.A. *Ekologiya [Ecology]*, Moskva, 1997. 187 p. (In Russian).
2. Serov G. P. *Pravovoe regulirovanie ekologicheskoi bezopasnosti pri osushchestvlenii promyshlennykh i inykh vidov deyatel'nosti [Legal regulation of environmental safety in the implementation of industrial and other activities]*. Moskva, 1998. 222 p. (In Russian).
3. Makhmud A. A. *Ekolohichna bezpeka yak predmet polityky mizhnarodnoho spivrobitnytstva Avtoref. dis. kand. polit. nauk [Environmental safety policy as a matter of international cooperation. Avtoref diss. candidate political science]*, Kyiv, 2000. 24 p.
4. Het'man A. P., Shul'ha M. V. *Ekolohichne pravo Ukrainy [Environmental Law Ukraine]*, Kharkiv, 2005. 328 p.
5. Sheyafetdinova N. A. *Pravosoznanie v mekhanizme obespecheniya ekologicheskoi bezopasnosti. Avtoref. dis. kand. yurid. nauk [Legal awareness in the mechanism of ensuring environmental safety]*. Moskva, 2003. 24 p. (In Russian).
6. *Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha. Zakon Ukrainy 25.06.1991 [About the conservation of the natural medium]*, Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1991, vol 41, p. 546.
7. Bryhadyr I. V. *Shchodo vyznachennya ekolohichnoyi bezpeky yak pravovoyi katehoriyi [Regarding the definition of environmental safety as a legal category]*, Forum prava. 2010, vol 4, p.p. 109–114. Available at: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10bivjpk.pdf>. (accessed 23.03.2017).
8. Horets'koho P. Y., Buryachok A. A. *Slovnnyk ukrayins'koyi movy v 11 t. [Ukrainian dictionary in 11 vol.]*, Kyiv, 1970. 799 p.
9. Arnol'd V. I. *Teoriya katastrof [Catastrophe theory]*, Moskva, 1990. 128 p.
10. Kachyns'kyi A. B. *Ekolohichna bezpeka Ukrainy: systemnyy analiz perspektiv pokrashchennya [Environmental safety Ukraine: a systematic analysis of prospects improve]*, Kyiv, 2001. 312 p.
11. *Pro osnovy natsional'noyi bezpeky Ukrainy. Zakon Ukrainy vid 19.06.2003. [About National Security Ukraine]*, Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2003, vol 39, p. 351.
12. Ryabets' K. A. *Ekolohichne pravo Ukrainy [Environmental Law Ukraine]*, Kyiv, 2009. 438 p.
13. Het'man A.P. *Ekolohichne pravo [Environmental Law]*, Kharkiv, 2013. 432 p.
14. Tyshchenko H.V. *Ekolohichne pravo [Environmental Law]*, Kyiv, 2003. 256 p.
15. Popova I. V. *Osvitnya paradyhma ekobezpechnoho rozvytku transformatsiynoho suspil'stva. Avtoref. dis. dokt. yurid. nauk [Ecosafety educational paradigm transformation of society. Avtoref diss. doctor of law]*, Kyiv, 2016. 38 p.
16. *Donbas na porozi ekolohichnoyi katastrofy [Donbass on the verge of ecological disaster]*. Available at: http://24tv.ua/donbas_na_porozi_ekologichnoyi_katastrofi_n530959. (accessed 04.04.2016).
17. Masi-kevych A. Yu. *Suchasni antropohenni zahrozy dlya ekolohichnoyi bezpeky hirs'kykh ekosystem Pokut-s'ko-Bukovyns'kykh Karpat [Modern man-made threats to the ecological safety of mountain ecosystems Pokuts'ka-Bukovina Carpathians]*, *Ekolohichnyy stan i zdorov'ya zhyteliv mis'kykh ekosystem. Horbunovs'ki chytannya. Tezy dopovidey*. 2016, p. 110.
18. Khvesyk M. A., Stepanenko A. V. *Ekolohichna kryza v Ukraini: sotsial'no-ekonomichni naslidky ta shlyakhy yikh podolannya [The ecological crisis in Ukraine: the socio-economic consequences and possible solutions]*, *Ekonomika Ukrainy*. 2016, pp. 74–86. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_1_7 (accessed 23.03.2017).
19. Дручек О. М. *Ponyattya administratyvno-pravovoho zabezpechennya prav, svobod ta interesiv dytyny orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrainy [The concept of administrative and legal protection of rights, freedoms and interests of the child by the Internal Affairs of Ukraine]*, Forum prava. 2013, vol 2, pp. 123–128. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (accessed 23.03.2017).

Дата надходження: 11.02.2017 р.